

Adriaen van Wesel, Ontmoeting der drie koningen, 1475–1477

In 1977 kocht het Rijksmuseum op een veiling in Londen een als Vlaams gecatalogiseerde eikehouten groep, die echter een werk van de Utrechtse beeldhouwer Adriaen van Wesel (ca. 1417–ca. 1490) bleek te zijn (afb. 8).¹ De groep verbeeldt op levendige wijze de ontmoeting van de drie koningen en hun gevolg, gadegeslagen door herders met hun kudden in het veld. De koning rechts wordt door een jonge page van zijn paard geholpen. Deze page was de sleutel tot de toeschrijving aan Van Wesel.

Het Rijksmuseum bezit reeds vanaf de eeuwwisseling een aantal eikehouten groepen, die alle uit de buurt van Den Bosch afkomstig zijn en aan een anonieme meester werden toegeschreven. De groepen stellen voor: de *Visitatie*, *Musicerende engelen* van een *Geboorte van Christus* en een bijbehorende *Maria*, en het *Sterfbed van Maria*. In 1948 ontdekte P. T. A. Swillens de overeenkomst van deze werken met twee groepen in hun oorspronkelijke bakken, die zich bevonden in de collectie van de Illustre Lieve Vrouwe Broederschap te 's-Hertogenbosch, en bracht hij al deze werken in verband met het in de rekeningen van de broederschap genoemde Maria-altaar dat Adriaen van Wesel tussen 1475 en 1477 vervaardigde. Dit altaar was geplaatst in de kapel van de broederschap in de St.-Janskerk te Den Bosch. De *Ontmoeting van de drie koningen*, die onder meer op grond van vergelijking van de page met jeugdige koppen als die van de *Musicerende*

engelen aan Adriaen van Wesel kan worden toegeschreven, past qua onderwerp uitstekend in een Maria-cyclus. Bovendien heeft het Maria-altaar van Den Bosch als ongeveer het enige Noordnederlandse gesneden retabel de beeldenstorm overleefd. Het werd tijdens de beeldenstorm in 1566 uit elkaar genomen en in 1567/68 weer teruggeplaatst in de kapel waar het tot 1629, het jaar van de inname van Den Bosch door Frederik Hendrik, bleef staan. De St.-Jan ging toen over in protestantse handen. Helaas ontbreken de rekeningen van de broederschap over de jaren 1629–1642, zodat het onbekend is wat er daarna met het altaar gebeurde. Waarschijnlijk zijn de groepen van het retabel in het Broederschapshuis in de Hinthamerstraat ondergebracht of bij de broeders thuis. De *Ontmoeting van de drie koningen* is tussen 1825 en 1842 gekocht voor het buiten Lough Fea House, Carrickmacross, Co. Monaghan in Ierland, waarschijnlijk voor de kapel. De merkwaardig gestapelde opbouw van de groep maakt het aannemelijk, dat dit fragment hoog in het retabel geplaatst is geweest. De schuine onderkant wijst erop dat hij boven op een ander fragment was aangebracht. In dit geval moet dat de stal zijn geweest, waarin de *Geboorte van Christus* of de *Aanbedding der Koningen* was afgebeeld. Beide combinaties komen in Zuidnederlandse retabels voor, de eerste bijvoorbeeld in het Brusselse Maria-altaar uit het einde van de 15de eeuw in het Stedelijk Museum

Afb. 8. Adriaen van Wesel, *Ontmoeting van de drie Koningen*, 1475–1477. Eikehout, h. 76,5 cm, br. 91 cm, d. ca. 20 cm.

Afb. 8a (rechts). *Mariaretabel*, Brussel, eind 15de eeuw. Stedelijk Museum 'Het Broodhuis', Brussel.

'Het Broodhuis' te Brussel (afb. 8a), de tweede bijvoorbeeld in het Zuidnederlandse Maria-retabel te Schleckheim (Katholieke Kapelle) uit het begin der 16de eeuw. Waarschijnlijk was deze hoge groep in het midden, onder het verhoogde deel van het retabel, geplaatst. Merkwaardig is dat van Adriaen van Wesels werk van vóór 1475, wanneer hij van de Bossche Broederschap de opdracht krijgt een Maria-retabel te maken, niets bekend is. Uit archivalia weten we dat hij in 1484 voor de Nieuwe Kerk te Delft een hoogaltaar maakte naar het model van het hoogaltaar dat hij tevoren had gemaakt voor

de Mariakerk te Utrecht. Ook deze retabels zullen taferelen uit het leven van Maria hebben bevat en het is dus niet uitgesloten dat de *Ontmoeting der drie koningen* van een van deze altaren afkomstig is. Het altaar in Delft is echter waarschijnlijk bij de brand van de Nieuwe Kerk in 1528 verloren gegaan. Dat van de Mariakerk te Utrecht is, naar wij aannemen, bij de beeldenstorm verloren gegaan. Dendrochronologisch onderzoek heeft uitgeezen, dat het hout van drie van de vier onderdelen waaruit de *Ontmoeting* is opgebouwd nauw verwant is met dat van het *Sterfbed van Maria*, de *Musicerende engelen*

en de groepen van de Bossche Broederschap. De werken zijn gemaakt uit bomen met zeer brede jaarringen. Het *Sterfbed van Maria* en de *Musicerende engelen* zijn zelfs uit dezelfde boom gesneden. Toch biedt ook het dendrochronologisch onderzoek geen sluitend bewijs dat de *Ontmoeting* tot het Bossche retabel heeft behoord.

Met de verwerving van de *Ontmoeting der drie koningen* en de in 1979 gekochte *Drie ruiters van een Kruisiging van Christus* bezit het Rijksmuseum thans een groep van acht buitengewoon gevarieerde en artistiek hoogstaande werken van de virtuoze Utrechtse beeldhouwer.

W. H.-K.

Noot

¹ Veil. Christie, Londen 31 mei 1977, nr. 203, pl. 33. Inv. R.B.K. 1977-134. Geschenk van de Commissie voor Fotoverkoop (nu Rijksmuseum-Stichting). Voor gegevens over leven en werk van Adriaen van Wesel zie: W. Halsema-Kubes, G. Lemmens en G. de Werd, *Adriaen van Wesel, een Utrechtse beeldhouwer uit de late middeleeuwen*, 's-Gravenhage 1980 en W. Halsema-Kubes, 'Twee onbekende retabelfragmenten van Adriaen van Wesel', *Bulletin van het Rijksmuseum* 28 (1980), pp. 155-166. Zie ook C. Peeters, *De Sint Janskathedraal te 's-Hertogenbosch* (De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst), 's-Gravenhage 1985, pp. 336, 339-340.